

4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog

Aarhus Universitet
8.-9. oktober 1992

Udgivet af
Mette Kunøe og Erik Vive Larsen
Århus 1993

ISBN 87-981570-3-5

Mette Künø og Erik Vibe Larsen (udg.):
 4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
 Århus 1993

KOMMUNIKATIONSØKONOMI
 af Ole Togeby (Aarhus Universitet)

§ 1. Enhver ytring har 5 funktioner: den er **udtryk** for afsenderens hensigter, **udsagn** om sagforholdet, **meddelelse** til modtageren, **kontakt** gennem kanalen og **brug** af sproget.

§ 2. Som meddelelse til modtageren består teksten af **informationer**, af hvilke der findes 2 x 2 typer: der er **information der er kendt for modtageren og information** der er ny, og **explicit information** og **implicit information**:

information	kendt	ny
explicit	benævnelse	beskrivelse
implicit	forudsætning	underforståelse

Benævnelser er led der indeholder nominaler i bestemt form, og **ledsætninger** hvis de er kendt; **beskrivelser** er led der kun indeholder nominaler i ubestemt eller nøgen form, prædikater, mådes- og attitudangivelser og **ledsætninger** hvis de er ukendte.

De **implicitte** former for information noteres på den måde at **forudsat information** står med hævede små bogstaver før det **eksplicitte** ord der **forudsætter** dem, og **underforståede informationer** står med sænkede små bogstaver efter det ord der er baggrunden for dem:

forudsatte informationer *benævnelser* og *beskrivelser* underforståede informationer

§ 3. Ytringen består af følgende **eksplicitte informationskvenser**, dvs. en række informationsenheder, der hver svarer til ét led i den semantiske og logiske udsagnsstruktur (der skelnes mellem følgende grammatisk-semantiske ledtyper:

prædikater, argumenterne, satellitter, måder og attituder):
emnet + neutrale informationer + meddelelse

På bordet + står der + et lys

Emnet er den nævnte information som afsenderen i og med den er frontstillet (foran subjekt) i sætningen, tager udgangspunkt i; neutral information er de nævnte informationer (fx subjekt og objekt) eller beskrivende informationer (fx verber og måder) som afsenderen omtaler i sætningens midte, og meddelelse er de (oftest beskrivende) informationer som afsenderen, fordi de er relevante, **fokuserer på** i sætningens slutning.

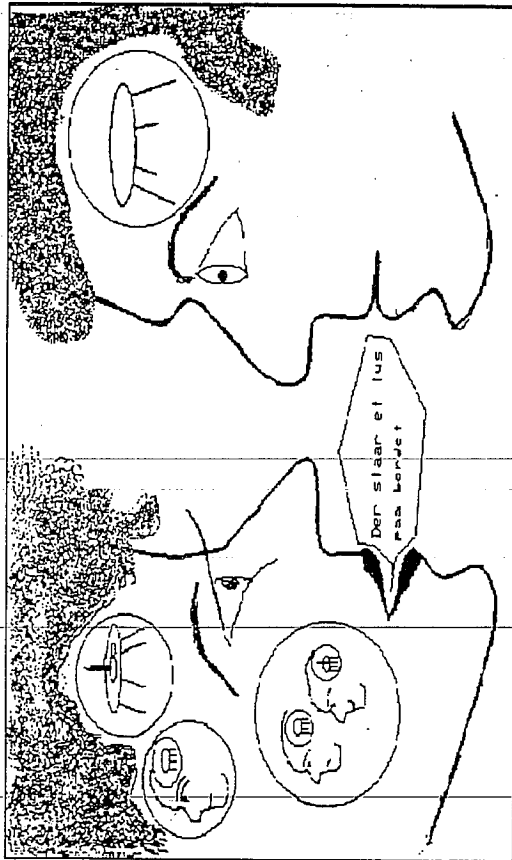
meddelelse kan med en tommelfingerregel kendes på at det er den del af ytringen som rammes af en eventuel nægtelses logiske kraft (falder under nægtelsens virkeområde):

På bordet står der ikke noget lys

§ 4. For at en ytring (På bordet står et lys) er relevant som meddelelse til modtagerne, skal følgende relevansbetingelser være opfyldt:

- a. Emnet for meddelelsen (bordet) skal være **tilgængeligt** (kendt og forståeligt og identificerbart, dvs. det eneste aktuelle af slagsen) for modtageren.
- b. Udsagnet (lyset står på bordet) skal være **troværdigt** fordi det er sandt.
- c. Meddelelse (et lys) skal være **informativ** for modtageren, dvs. ny eller anderledes end det modtageren ved og kender i forvejen.
- d. Ytringen skal have **det rette sigte**, dvs. muliggøre en bestemt efterfølgende konklusion som er i modtagernes interesse, anskueliggjort ved et spørgsmål der ved fokuseringen på en bestemt meddelelse underforstås til besvarelse i næste sætning: På bordet står et lys og hvad med det? Sigtet med sætningen er således at gøre meddelelsen til kendt information.
- e. Afsenderen skal formulere sig så **økonomisk** som muligt, dvs. henviser (henævne ting og forhold) med de svageste (mest abstrakte og generelle) formuleringer som sikrer genkendelighed, og meddele (fokuserer) med den stærkeste formulering som er sand, således at der til den meddelte information underforstås og kun det På bordet står et lys og kun det

Figur 1. I boblerne ser man de 4 betingelser, nemlig hhv.: økonomi, tilgængelighed, informativitet og sigtets rigtighed.

§ 5. Man kan skelne mellem fire ytringstyper, der er defineret dels ved indre struktur, dels ved typen af ydre sigte:

a. **Nyhed:** I ytringer med mindst en beskrivelse (som ikke er et kopula-verbum), nævnes et **emne** eller subjektet; der fokuseres på det sidste beskrivende argument (ikke på en satellit) i ytringen, og det er denne information der er ytringens sigte, fordi den er forudsat af det følgende:

På bordet står der et lys og hvad med det?

b. **Identifikation:** I sætninger med *være* og andre verber der betyder 'lig med', og med benævnelser både som ARG1 og ARG2, benævnes subjektet, og der fokuseres på ARG2 (prædikativet); ytringen har enten som sigte årsagen eller virkningen af identiteten, eller intet sigte (den tjener da som afslutning på et afsnit).

Den dygtigste pige i klassen er Ulla og følgende?

Det er lyset der står på bordet intet spørgsmål.

c. **Modsætning:** I sætninger med en stærkere formulering af emnet end den svageste som sikrer genkendelighed, fokuseres der på to led i ytringen: dels på **2.** **modlød**, dvs. den sidste informationsenhed i udsagnet, benævnelse eller beskrivelse (det svarer til **meddelelse** fordi det rammes af nægtelsens kraft), dels på **1.**

modlød, dvs. det frontstillede led, **emnet**, som dog også er en del af **meddelelse**, fordi der hertil, på grund af den stærke formulering, underforstås: og kun det.

Der underforstås dels: modsetningen til 1. modlød + modsetningen til 2. modlød, dels sigtet med sætningen (efter reglerne i § 6 og 7). Modsætninger forekommer oftest i syntaktisk og semantisk parallelle sætningspar, hvor den ene er den andens underforståelse og omvendt. Modsætninger kan have nævnte (ikke beskrivende) ARG1 og ARG2, forbundet med betydningsstomme prædikater (*være* eller verber med indre objekt).

På bordet står lyset og på ikke-bordet står ikke-lyset' og på reolen står vassen og følgende?

følgelig?

d. **Nægtelse:** Der fokuseres på det af de beskrivende eller nævnte informationer i sætningen hvis alternativ er relevant for det næste; det skal altså ikke som ved nyheder nødvendigvis være beskrivelser der fokuseres på. Det forudsættes at modtagerne antager det som benægtes, fordi noget der impliceres heraf, faktisk er sandt; det kan noteres med foransatte hævdede bogstaver: ellers: implikationen af den ubenægtede information, Eks.:

den lever ellers i havet Hvalen er ikke en fisk men en ikke-fisk (pattedyr) i havet?

§ 6. Man kan skelne mellem typer af **nyhedsmeddelelser** med forskellige prædikater og hver sit sigte:

a. **Præsentation:** Der-konstruktioner er sætninger med ordet *der* på subjektpladsen, hvormed afsenderen præsenterer det egentlige beskrivende subjekt som **meddelelse** i ytringen; sigtet gælder den meddelte beskrivelse:

Der står på bordet et lys og hvad med det?

b. **Tilstandsbeskrivelse:** Ytringer med **fokus** på et tilstandsprædikat, dvs. et adjektiv, nominal i nøgen form, et verbum der betegner en tilstand, en varighed eller en proces, eller et verbum i perfektum; sigtet gælder følger af eller årsager til **meddelelse**:

Lyset står på bordet og følgende?

c. **Begivenhedsbeskrivelse:** Sætninger med **fokus** på et verbum i datid eller nutid, der betegner en overgang; sigtet gælder hvad der dernæst skete:

Lyset faldt ned fra bordet og dernæst?

§ 7. Man kan skelne mellem forskellige typer af identifikationsmeddelelser med hver sit sigte og underforståelse:
Det-kløvning: I ytringer hvor alle andre informationer end meddelelsen er kendt information, sættes ordet *det* som emne og *meddelelsen* som prædikat (efter være), mens de kendte informationer benævnes i en ledsætning til højre for meddelelsen. Sætningen har det sigte at udelukke at der er andet end meddelelsen, der er tilfældet:

Det er forudsat der står noget på bordet, lyset der står på bordet og der står intet andet

kendt på bordet

hv-kløvning: Som subjekt nævnes

Hvad der stod på bordet var et lys ^{overraskende nok}

Identitetsætninger:

Det pæneste lys er det røde lys og følgende?

Definitioner:

Et bord er et møbel med en undersøgtet plade til at spise og arbejde

ved og følgende?

Spørgsmål: Hvad står der på bordet? ^{hvad?}

§ 8. Når den eksplicite information i ytringen kun kan forstås på baggrund af noget andet, implicit information, som er kendt, kaldes dette **forudsat information**.

Ordet *men* forudsætter fx at der er en modsætning mellem de to led der sideordnes, således at den konklusion der ved det underforståede spørgsmål sigtes mod med det første led, er det modsatte af den konklusion der underforstås med det anden, fx: *Han er neger, men velsoigneret*. Her underforstår afsenderen at *neger* er et argument imod fx at ansætte ham som tjener, mens *velsoigneret* er et argument for, og at det sidste er stærkest. Disse implicite forudsætninger kan noteres således ved hævdede foransatte bogstaver:

negre er normalt ikke velsoignerede Han er *neger* men velsoigneret og følgende?

Mange småord har denne egenskab at forudsætte noget der ikke er nævnt: *lidt, heller, knap nok, næsten, givetvis*. Alle overgangsverb er forudsætter at førtilstanden har været tilfældet tidligere: *faldt i søvn* forudsætter vågenhed, *få*

forudsætter at man ikke har haft.

§ 9. Hvis afsenderen forudsætter noget kendt der faktisk ikke er kendt af modtageren, er det pådutning; og hvis afsenderens sigte faktisk ikke er i modtagerens interesse (dvs. det som forudsættes af det følgende), er det **bondefangeri** eller **naivitet**:

virkelighed\implicit information	forudsat kendt	underforstået relevant
faktisk kendt eller relevant	anaforisk kohærens	kataforisk kohærens
faktisk ukendt eller ikke-relevant	pådutning	bondefangeri

Disse lasagneplader er forvokte. De skal ikke koges i vandet er ellers saltet, ½tsaltet vand men i fuldsaltet vand
 Meningen er selvfølgelig at pladerne ikke skal koges, så det er en fejl, at der er tilføjet i letsaltet vand. Med formuleringen på pakken underforstås nemlig, at de skal koges i fuldsaltet vand.

Nå, så vi har spist andre madder før kommer vi til ostemaden, og hvad dernæst? sagde den fattige smedesvend, da han kom til den 10 ostemad; han havde ikke råd til andet.

Den første tand kommer i munden den anden på knæet

Døgnet rundt udkæmpes der drabelige slag følgende? i vores krop. Det skal vi være glade for. Det er derfor at vi som regel er raske

Fordelen ved EFs indre marked er ikke at der indføres frihandel, for det har vi i forvejen, men at mulighederne for omgåelse af frihandelsaftalerne gennem tekniske handelshindringer elimineres.

7. FORUMSAT: eliminerer af hindringer er bedre end frihandel, men at mulighederne for omgåelse af frihandelsaftalerne gennem tekniske handelshindringer elimineres,

hvordan det? (8) og følgende? (3)
8. idet enhver grænsekontrol opløses, og følgende? (8)

9. For at opnå denne beskedne fordel er det nødvendigt at harmonisere skatter og afgifter. MODSAT: de store fordelene

10. FORUMSAT: afgiftsænkning er harmonisering F. eks. skal afgiften på en pakke cigaretter sænkes hvorfor det? (9) med et beløb af størrelsesordenen 9 kr. og på en flaske whisky med 60 kr.

Hans Aage: EF er som en færg med et bildæk uden opdelinger. Information 24-25/3 1990 side 7

1. Indgangen fra Vesterbrogade til Westend var en smal port, og hvad med den? (2) mellem en elegant møbelforretning og en lille snusket avisiosk.

2. I hjørnet til højre lige når man var kommet ind ad porten, lå der en opgang, og hvad med den? (3)

3. Vesterbrogade MODSAT: Westend MODSAT: med andre numre (4)

4. Og FORUMSAT: Westend burde begynde straks først MODSAT: før derefter begyndte Westend nummerne MODSAT: Vesterbrogade numrene, SIGTE: og følgende (5)

5. Indehaveren af møbelforretningen ejede hele og følgende? (6-7) ejendommen.

6. På 4. sal MODSAT: på andre etager lå den klublejlighed, MODSAT: andet (7) hvor jeg havde boet de første år jeg var i København.

7. Lejligheden nedeunder på 3. sal MODSAT: på 4. sal var indrettet til lysbadeklinik MODSAT: klublejlighed (6) MF

8. Lægen der havde klinikken var speciallæge i fysioterapeutiske sygdomme og følgende? (10)

9. Han var gammel og følgende? og havde en specialist der ellers følge med ikke fulgt med tiden, men var blevet gammeldags (13)

10. LIGE EFTER KRIGEN MODSAT: nu (13) var klinikken mondan og meget besøgt MODSAT: måske ikke besøgt? (13)

11. FORUMSAT: kendte mennesker er mondan også af kendte mennesker, og følgende? (10)

12. deriblandt et bemærkt skuespillerpar, og følgende? (10)

13. NU MODSAT: ikke lige efter krigen (10) havde patienterne svigtet, MODSAT: besøgt (10) Kirsten Thorup: Himmel og helvede. 1982.

Mette Kunø og Erik Vive Larsen (udg.):
4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1993

VALGPLAKATEN: NARRATIVITET OG INTERPRETATION

Orla Vigsø (Uppsala Universitet)

1. Valgkamp i Danmark: mediernes rolle

Når der har været skrevet om mediernes rolle i den politiske valgkamp, har det ofte været med en fokusering på tv's rolle. Man har skævet til USA og set på nyhedsformidlingen, f.eks. i forbindelse med partikonventioner, eller man har set på de betalte reklamer (spots på normalt max. 1 minuts længde). Især de sidste har været set som skrækkesempel på "the American way": Gud fri os for den slags her i Danmark!

Nu er vi faktisk (indtil videre i alt fald) blevet holdt fri for den betalte politiske reklame i dansk tv, så når man har beskæftiget sig med valgkampen i tv herhjemme, har det været præsentationsprogrammer, debatter og partilederrunden, som har været i centrum. (Se f.eks. Karen Siunes doktorafhandling *Valgkampe i tv og radio*, 1982.) Næsten al forskning i politisk sprogbrug har drejet sig om folketingsstaler, valgtaler, i det hele taget: politikersprog. Dette er selvfølgelig også interessant, men hører sammen med en mere traditionel (eller traditionel kritisk) opfattelse af politikens status, retorik og hele fremførelse.

Politik er ikke noget statisk studieobjekt, hverken hvad angår definition, afgrænsning eller udformning. Alle er enige om, at der er sket noget med politikken i efterkrigstiden, bla. under indflydelse fra massemedierne, men der hører enighed også op. For det første er der ikke længere konsensus om, hvad begrebet "politik" dækker, for det andet er der ikke enighed om, hvad der er sket med "den", og for det tredje er der vild uenighed om, hvorvidt man skal fordømme eller prise "det", som er sket med "den".

Dette er ikke stedet for en diskussion af disse fundamentale definitions- spørgsmål, men når de alligevel trækkes frem, er det for at give baggrunden for